# DÁMASO RUIZ-JARABO COLOMER FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA

Az ismertetés napja: 2004. április 27. [1]

## I — Előzmények

1. Második alkalommal ismertetek indítványt ebben az ügyben [2], amely 2001-ben azzal a céllal kezdődött, hogy megoldjon három, az Arbeitsgericht Lörrach (Németország), elsőfokú munkaügyi bíróság által benyújtott előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdést. [3]

2. A Bíróság először úgy döntött, hogy ezeket a technikai jellegű kérdéseket tartalmazó ügyeket [4] öt bíróból álló tanács elé [5] utalja, és a kérdésekről tárgyalás megtartása nélkül határoz. Amíg az első két kérdésre adandó válasz egyértelműnek tűnt, a harmadik kérdés már nagyobb nehézségeket támasztott.

A nemzeti bíróságnak ezen utolsó kérdése arra irányul, hogy abban az esetben, ha valamely tagállam tévesen ültette át saját nemzeti jogába a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 93/104/EK [6] irányelvet, a 6. cikk (2) bekezdése, amely a nemzeti hatóságokat annak biztosítására kötelezi, hogy a heti átlagos munkaidő, a túlórát is beleértve, ne haladja meg a negyvennyolc órát, elég pontos és feltétlen ahhoz, hogy arra a felek a nemzeti bíróságok előtt hivatkozhassanak.

3. A Bíróság nagytanácsának 2004. január 13-i, a szóbeli eljárást újra megnyitó végzése [7] értelmében a tanács úgy ítélte meg, hogy amennyiben az idézett rendelkezés megfelel a közvetlen hatály kiváltását célzó követelményeknek, magánjogi jogvita keretében kellene meghatározni valamely közösségi irányelvet végrehajtó nemzeti jogszabálynak valamely elég pontos és feltétlen közösségi jogszabállyal való összeegyeztethetetlenségét.

1 — Eredeti nyelv: spanyol.

2 — Az első indítványt 2003. május 6-án tették közzé, amikor lezárult az eljárás szóbeli szakasza.

3 — Hét, 2001. szeptember 6-i végzésről van szó, amelyek a Bíróság előtt folyó egyéb ügyekre vonatkoznak. A hét ügyet az eljárás írásbeli szakaszában a Bíróság elnökének 2001. november 7-i végzésével egyesítették.

4 — Az írásbeli szakaszban csak az alapügyek felperesei és a Bizottság nyújtottak be észrevételeket.

5 — Jelen esetben a hatodik tanács.

6 — A Tanács 1993. november 23-i irányelve (HL L 307., 18. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 2. kötet, 197. o.).

7 — Az említett végzés 6. pontja megerősíti ezt.

Ezért a hatodik tanács úgy határozott, hogy az eljárási szabályzat 44. cikkének 4. §-a értelmében az ügyeket a Bíróság teljes ülése elé utalja.

4. A Bíróság a vita megkönnyítése céljából tárgyalást tartott, amelyre az alapügyben részt vevő felek mellett meghívta a tagállamokat, a Tanácsot és a Bizottságot is.

Jelen indítványomban kizárólag ezt a kérdést fogom vizsgálni, egyéb tekintetben pedig előző indítványaimra fogok utalni.

5. A 2004. március 9-én tartott tárgyaláson megjelentek az alapügy felpereseinek képviselői, a német, a francia, az olasz kormány, az Egyesült Királyság kormányának, valamint a Bizottságnak a meghatalmazottai.

## II — Ténybeli és jogszabályi háttér

6. A munka- és a pihenőidőt Németországban az 1994. június 6-i, a 93/104 irányelv nemzeti jogba történő átültetése végett elfogadott munkaidőtörvény (Arbeitszeitgesetz) szabályozza.

7. A törvény 2. cikkének (1) bekezdése szerint a munkaidő a munkanap kezdete és vége közötti időtartam, a szünetek kivételével; a 3. cikk értelmében ez az idő nem haladhatja meg a nyolc órát, bár tíz óra tartamra is meghosszabbítható, ha az átlagos időtartam hat naptári hónap vagy huszonnégy hét alatt nem haladja meg a munkanaponkénti nyolc órát.

8. A 7. cikk 1. bekezdésének 1. pontja alapján kollektív szerződésben vagy vállalati megállapodásban a 3. cikkben foglaltaktól eltérve lehetőség van:

a) a munkaidőnek, akár külön díjazás nélküli, a napi tíz órát is meghaladó meghosszabbítására, amennyiben a munkaidő rendszeresen és jelentős mértékben foglal magában ügyeletet;

[...]

9. A német Vöröskereszt alkalmazottjainak, munkavállalóinak és gyakornokainak munkafeltételeiről szóló, az említett nemzeti törvény 7. cikke (1) bekezdése 1) pontjának a) alpontján alapuló kollektív szerződésk

(Tarifvertrag über Arbeitsbedingungen für Angestellte, Arbeiter und Auszubildende des Deutschen Roten Kreuzes, a továbbiakban: a Vöröskereszt kollektív szerződése) 14. cikkének (1) bekezdése értelmében a heti munkaidő, a munkaközi szüneteket nem számítva, nem haladhatja meg a heti harminckilenc órát (1990. április 1-jétől kezdve a harmincnyolc és fél órát). Főszabály szerint a heti átlagot huszonhat hét átlagában kell számítani.

A 2) bekezdésnek megfelelően a napi munkaidő mindazonáltal az alábbiak szerint hosszabbítható:

a) átlagban napi tíz vagy heti negyvenkilenc óra, amennyiben ez magában foglal általában egy átlagban legalább napi kétórás ügyeleti időtartam is;

b) átlagban napi tizenegy vagy heti ötvennégy óra, ha az ügyeleti időtartam három óra; és

c) átlagban napi tizenkét vagy heti hatvan óra, ha a munkavállaló a munkahelyén tartózkodik, de csak akkor végez munkát, ha azt elrendelik.

10. A felperesek, a német Vöröskereszt jelenlegi vagy volt alkalmazottjai, képzett sürgősségi ápolók és mentőápolók, két esetben a túlmunkáért járó díjazásukat kérik, míg a többi esetben annak a jognak az elismerését, miszerint nem kötelezhetők heti negyvennyolc órát meghaladó munkavégzésre. Az alperes, egyéb tevékenységek mellett, földi sürgősségi ellátási szolgáltatást nyújt, több, huszonnégy órán keresztül nyitva tartó sürgősségi ellátóközpontot üzemeltet, valamint sürgősségi betegszállítási feladatokat lát el.

11. A munkaszerződéseket a Vöröskereszt kollektív szerződése szabályozza. Minden fél egyetért abban, hogy fennállnak a szerződés 14. cikke (2) bekezdésének b) pontjában meghatározott tárgyi feltételek, amelyek legalább napi három óra kötelező ügyeletet írnak elő (Arbeitsbereitschaft).

12. A tények bekövetkeztekor hatályos szöveg értelmében a 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdésében rögzített munkaidő maximális időtartamát folyamatosan túl lehetett lépni, mivel az említett nemzeti törvény 7. cikke (1) bekezdése (1) pontjának a) alpontja a kollektív szerződés útján lehetővé

tette a napi munkaidő tíz órán túli, díjazás nélküli meghosszabbítását, amikor a munkaidőbe a rendszeres és jelentős mértékű ügyeleti időtartamot is beszámították. [8]

## III — A kérdés vizsgálata

13. Korábbi indítványomban néhány joggyakorlati és jogelméleti példa segítségével rávilágítottam, hogy ez esetben magánjogi alanyok közötti jogvitáról van szó, amiért is a munkavállalók a Bíróságnak a tagállamok által helytelenül átültetett irányelvek közvetlen hatályára vonatkozó ítélkezési gyakorlata miatt nem tudtak a 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdésére hivatkozni.

14. Azt is kiemeltem, hogy hasonló körülmények között a nemzeti jogszabály értelmezése során megkeresett bíróságnak mindent meg kell tennie, hogy az irányelv szövegének és céljának szem előtt tartásával elérje a kívánt eredményt, az EK 249. cikk harmadik bekezdésének megfelelően.

15. Végül pedig arra hívtam fel a figyelmet, hogy amikor ez a „megfelelő értelmezés" lehetetlennek bizonyul, a Bíróság ítélkezési gyakorlata arra készteti a nemzeti bíróságot, hogy az garantálja a közösségi jog teljes hatályát, és szükség szerint, saját hatáskörében ne alkalmazza a közösségi joggal ellentétes nemzeti jogszabályokat, ehhez pedig nem kell előzetesen kérnie vagy megvárnia a jogszabálynak a jogalkotói vagy egyéb alkotmányjogi eljárás útján történő hatályon kívül helyezését.

16. Megértem és osztom mindazoknak az aggodalmát, akik e megoldás akadályát abban a tényben látják, hogy nem került elismerésre az irányelvek közvetlen horizontális hatálya, de az ítélkezési gyakorlat ezen, több főtanácsnok és az elméleti jogászok véleménye ellenére elfogadott irányvonalának összeegyeztetése a „megfelelő értelmezés" igényével a közösségi jog egyik legösszetettebb problémája, amire nehéz általános jellegű megoldást találni. Mindenesetre érdemes egy kicsit mélyebben elemezni a helyzetet annak érdekében, hogy legalább a jelen ügy sajátosságaira megfelelő megoldást keressünk, amely tekintettel van a közösségi jog elsőbbségének elvére, a tagállamoknak az EK 10. cikkében megfogalmazott közösségi hűség elvére, valamint az irányelv jogszabályi természetére, és azokra a hatásokra, amelyeket az irányelv okoz a Szerződés által létrehozott jogrendszerben.

8 — A német kormány a Bíróság hozzá intézett kérdésére válaszolván úgy tájékoztat, hogy 2004. január 1-jétől kezdve, a napi munkaidőre vonatkozó törvény módosításának hatálybalépésével kötelezővé válik a munkavállalók kompenzációja, ha a munkanap meghaladja a tíz órát. A módosítás a Bíróságnak a C-151/02. sz. Jaeger-ügyben 2003. szeptember 9-én hozott ítélete (EBHT 2003., I-8389. o.) következményeként született, amelynek 71. pontjában megállapításra kerül, hogy valamely kórházban az orvos által személyesen ellátott ügyeleti szolgálat a 93/104 irányelv értelmében teljes egészében munkaidőnek minősül, tehát az olyan tagállami szabályozás, amely a munkavállaló ügyeleti ideje alatt a tényleges munkavégzés nélküli időszakokat a pihenőidőbe számítja be, ellentmond a közösségi jogszabálynak.

Már elöljáróban kijelenthetem, hogy a jogvita során felhozott érvek egyike sem győzött meg teljesen.

17. A Bíróság azt szeretné, ha tisztázódna a „megfelelő értelmezés" fogalmának alkalmazhatósága a jelen ügyek körülményei között: 1) a munkaidőre vonatkozó német törvény 7. cikke (1) bekezdése 1) pontjának a) alpontja kivételt képez-e ugyanezen jogszabálynak a közösségi norma szövegének és céljának teljesen megfelelő általános jellegű rendelkezéseihez képest; 2) a 93/104 irányelv a munkavállalókat mint a munkaviszony gyengébb feleit kívánja-e megvédeni; és 3) a felperesek többségének keresete a heti maximálisan negyvennyolc óra munkaidőhöz való jog elismerésére irányul, amely kérelemből hiányzik az egyébként nehezen számszerűsíthető anyagi igény, így annak a valószínűsége, hogy a felperesek a közösségi jogrend megsértése címén kártérítést kapjanak a hatóságoktól, nagyon csekély.

18. Ezek a jellemzők különböztetik meg a jelen ügyeket a Bíróság által már korábban vizsgált ügyektől, amelyekben adott irányelvet valamely tagállam jogalkotói a megadott határidőn belül nem vagy nem megfelelő módon ültettek át. A jelen esetben viszont Németország hozott egy törvényt, amellyel a 93/104 irányelv szövegét és célkitűzéseit átültette nemzeti jogába. Vélhetően az volt a szándéka, hogy ezt megfelelő módon tegye, miután semmi nem utal arra, hogy ki akarta volna játszani az EK 10. cikkének a közösségi hűség elvére irányuló előírását. Németország jó szándékának bizonyítéka az a tény, hogy kevesebb mint négy hónap alatt módosította jogszabályait, hogy azokat a Bíróságnak a Jaeger-ügyben hozott ítéletében adott értelmezéséhez igazítsa [9]. Ráadásul, az ítélkezési gyakorlatnak megfelelően minden bíróságnak vélelmeznie kell, hogy az állam szándéka az, hogy teljes egészében eleget tegyen valamely irányelvből eredő kötelezettségeinek. [10]

19. Ezért úgy kell tekinteni, hogy a munkaidőre vonatkozó német törvény arra irányul, hogy teljes mértékben átültesse a 93/104 irányelv rendelkezéseit. Kétségtelen, hogy egy ponton a törvény tévedett: átlépte az elvek (1–16. cikk) és a kivételek (17. és 18. cikk) megfelelő összehangolása által kijelölt határokat, amely összehangolás az irányelv által létrehozott jogrend alapja. Természetesen a nevezett törvény kivételt jelentő 7. cikke (1) bekezdése 1) pontjának a) alpontjáról van szó, miután a többi rendelkezés tartalmazza a munka- és a pihenőidő meghatározását, amely tökéletesen megfelel a közösségi szabályozásnak.

20. Az említett német törvény, amelyen a német Vöröskereszt kollektív szerződésének

9 — Jaeger-ítélet (hivatkozás a 8. lábjegyzetben).

10 — A C-334/92. sz. Wagner Miret-ügyben 1993. december 16-án hozott ítélet (EBHT 1993., I-6911. o.) 20. pontja.

a munkaidő meghosszabbításáról szóló 14. cikke alapul, a 3. cikkhez képest kivételként fogalmazódott meg, e cikk értelmében ugyanis a munkaidő nem haladhatja meg a napi nyolc órát.

21. Ez utóbbi cikket az idézett törvény 9., a vasárnapot pihenőnapnak fenntartó cikkével együtt értelmezve negyvennyolc órás heti munkaidőt kapunk, amely megfelel a 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdésében foglaltaknak. Kizárólag e két nemzeti jogi rendelkezés alkalmazása lehetővé tenné, hogy igazat adjunk az alapügyek felperesei többségének, ugyanis — ahogyan arra rámutattam — a hét felperes közül ketten a túlmunkáért járó díjazás kifizetését, míg az öt másik felperes a maximálisan heti negyvennyolc órás munkaidőhöz való joguk elismerését kérik.

Amennyiben a német bíróság helyt adna ennek a kérelemnek, ez azt jelentené, hogy az ítélkezési gyakorlattal szemben elfogadná egy irányelv rendelkezésének közvetlen hatályát, amely — ahogyan az közismert – a magánjogi jogalanyokkal szemben önmagában nem keletkeztet kötelezettséget? [11]

11 — A 152/84. sz. Marshall-ügyben 1986. február 26-án hozott ítélet (EBHT 1986., 723. o.) 48. pontja és a C-106/89. sz. Marleasing-ügyben 1990. november 13-án hozott ítélet (EBHT 1990., I-4135. o.) 6. pontja.

22. Az előzetes döntéshozatal iránti eljárásban részt vevő tagállamok nyíltan kimutatták megdöbbenésüket azzal a lehetőséggel szemben, hogy megváltozzék az ítélkezési gyakorlat iránya, oly módon, hogy elismerésre kerüljön a nemzeti jogba határidőn belül nem, vagy helytelenül átültetett irányelv. Nem osztom ezt a félelmet, mert nem hinném, hogy a 93/104 irányelv (6) cikkének 2) bekezdése vonatkozásában felmerülhet ez a kérdés, jóllehet az irányelv megfelel a kellő pontosság és feltétlenség követelményének [12]. Azokkal sem tudok egyetérteni, akik azt állították, hogy ha az említett közösségi rendelkezéssel ellentétes német jogszabályt nem alkalmazzák az alapeljárásban, ez az előbbi közvetlen hatályának elismerését jelentené, a Bíróság számos, az irányelvek hatályának a magánjogi jogalanyok közötti jogvitákra való kiterjesztését kizáró ítélete ellenére.

Ugyanakkor osztom az olasz kormány azon véleményét, miszerint az EK-Szerződés irányelveken keresztül elérendő céljainak szempontjából kevésbé zavarónak, sokkal inkább funkcionálisabbnak tartja a Bíróság által kidolgozott megoldást, előnyben részesítve a közösségi jognak inkább megfelelő nemzeti jogszabály értelmezését.

12 — A 8/81. sz. Becker-ügyben 1982. január 19-én hozott ítélet (EBHT 1982., 53. o) 25. pontja; a 103/88. sz. Fratelli Costanzo-ügyben 1989. június 22-én hozott ítélet (EBHT 1989., 1839. o.) 29. pontja; a C-246/94-C-249/94. sz., Cooperativa Agricola Zootecnica S. Antonio és társai egyesített ügyekben 1996. szeptember 17-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-4373. o.) 17. pontja; a C-319/97. sz. Kortas-ügyben 1999. június 1-jén hozott ítélet (EBHT 1999., I-3143. o.) 21. pontja; és a C-157/02. sz., Rieser Internationale Transporte-ügyben 2004. február 5-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-1477. o.) 22. pontja.

23. Arra is emlékeztetni szeretnék, hogy a tagállamok azon kötelezettsége, hogy elérjék az irányelvekben meghatározott célokat, valamint az, hogy az EK 10. cikk értelmében e kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében meg kell tenniük minden általános és különös intézkedést, minden nemzeti hatóságra egyaránt vonatkozik, a bírósági szerveket is beleértve. [13]

24. Valamely irányelv meghatározott rendelkezésének a magánjogi jogvitában érvényesülő közvetlen hatálya kizárásának ellensúlyozására a Bíróság kidolgozta az úgynevezett „megfelelő értelmezés" doktrínáját, amelynek értelmében a nemzeti jog alkalmazásakor, legyen szó az irányelv előtt vagy után született jogszabályokról, a bíróságnak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy azt az irányelv célja szerint értelmezze, eleget téve ezzel az EK 49. cikk harmadik bekezdése előírásainak [14]. Ez az elv különösen akkor érvényesül a nemzeti bíróságok tekintetében, amikor valamely tagállam — mint a jelen esetben is — azt állítja, hogy az átültetett rendelkezések megfeleltek az irányelvben előírtaknak. [15]

25. A Bíróság már számos olyan esetben, magánjogi alanyok közötti jogvitákról lévén szó, amikor ezt az értelmezést ajánlotta, nem szorítkozott pusztán ennek kijelentésére, hanem ennél tovább is ment, és a kérdést feltevő bíróság számára konkrétan megjelölte az ügyben elérendő eredményt. Természetesen példaként néhány esetet meg kell említeni. [16]

13 — A 14/83. sz., Von Colson és Kamann ügyben 1984. április 10-én hozott ítélet (EBHT 1984., 1891. o.) 26. pontja; és a 222/84. sz. Johnston-ügyben 1986. május 15-én hozott ítélet (EBHT 1986., 1651. o.) 53. pontja.

14 — A Marleasing-ítélet (hivatkozás a 11. lábjegyzetben) 8. pontja és a Wagner Miret-ítélet (hivatkozás a 10. lábjegyzetben) 20. pontja; a C-91/92. sz. Faccini Dori-ügyben 1994. július 14-én hozott ítélet (EBHT 1994., I-3325. o.) 26. pontja és a C-456/98. sz. Centrosteel-ügyben hozott ítélet (EBHT 2000., I-6007. o) 16. pontja.

15 — A Wagner Miret-ítélet (hivatkozás a 10. lábjegyzetben) 21. pontja. L. Bernardeau, L.: „Clauses abusives: l'illicéité des clauses attributives de compétence et l'autonomie de leur contrôle judiciaire", in *Revue européenne de droit de la consommation*, 2000., 261–281. o., különösen 270. o.: „L'obligation d'interprétation conforme qui découle du principe de la primauté du droit communautaire s'applique *a fortiori* lorsque la directive a été transposée".

16 — A német jogelmélet egy része elismeri a nemzeti bíró azon hatáskörét, hogy megfelelő értelmezés által meghaladhatja a nemzeti jognak a közösségi joghoz viszonyított hiányosságait vagy éppen összeegyeztethetetlenségét a célból, hogy eleget tegyen a közösségi irányelv célkitűzéseinek. L. Götz, V.: „Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien — Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat" in : *Neue Juristische Wochenschrift*, 1992., 1854. o.: „Über die Auslegung von Begriffen und Normen, die eine offensichtliche Kongruenz zwischen Richtlinie und staatlichem Umsetzungsrecht aufweisen, hinaus, kann richtlinienkonforme Auslegung in begrenztem Umfange die weitergehende Funktion erfüllen, Unzulänglichkeiten der staatlichen Gesetzgebung zu überbrücken oder der Richtlinie zu einem Anwendungsvorrang gegenüber solchen Bestimmungen des nationalen Rechts zu verhelfen, die nicht direkt umsetzungsbedingt sind, deren Anwendung aber im Bereich der Richtlinie mit dieser nicht zu vereinbaren wäre". Ezen elv szerint a közösségi jog elsődlegessége kiterjed az értelmezésére is, amiért is a Bíróság által adott értelmezés felette áll minden egyéb, a közösségi irányelv végrehajtására irányuló jogszabályok által adott értelmezésnek, ami olyan helyzethez vezetne, amelyben a nemzeti bírónak a nemzeti jogszabályt a közösségi jogszabály alkalmazásának biztosítása érdekében *contra legem* kellene értelmeznie. Példaként idézném Dendrinos, A-t.: *Rechtsprobleme der Direktwirkung von EWG-Richtlinien*, 290–292. o., különösen. 290. o.: „In diesem Punkt muss hervorgehoben werden, dass die Richtlinienbestimmungen Vorrang in der Auslegung haben. Dies bedeutet, dass den durch den EuGH ausgelegten Richtlinienvorschriften des Gemeinschaftsrechts für den Ausgangsfall Vorrang gegenüber der gegenteiligen einheimischen Interpretation einer mehrdeutigen zur Ausführung der Richtlinien ergangenen nationalen Norm gebührt. Hier spricht man von der unmittelbar wirkenden Auslegung. Aufgrund dieser Erkenntnis kommt man der Anerkennung der horizontalen unmittelbaren Wirkung ein Stück näher, da der nationale Richter wegen der vorrangigen Auslegung des EuGH gegebenenfalls nationales Recht contra legem auslegen muss, welches zur Umsetzung der Richtlinie ergangen ist und zugleich private Rechtsverhältnisse regelt" és a Brechmann, W-t.: *Die Richtlinienkonforme Auslegung*, 160–166. o., különösen 163. o., aki erre a többek által is elfogadott doktrínára utal „Die These von Dendrinos, dass eine richtlinienkonforme Auslegung auch eine Auslegung contra legem erlaube, ist jedoch keineswegs eine vereinzelte Sondermeinung, sondern sie wird von anderen Autoren der völkerrechtlichen Theorie vertreten".

26. A spanyol jogba átültetésre nem került 68/151/EGK irányelv — amelynek célja a részvénytársaságok érvénytelenségi eseteinek korlátozása annak érdekében, hogy garantálják a jogbiztonságot a társaság és harmadik személyek, valamint a társaság tagjai közötti jogviszonyokban — értelmezése [17] során a Bíróság felhívta a nemzeti bíróságot, hogy nemzeti jogát az irányelv szövegére és céljára figyelemmel értelmezze *annak érdekében, hogy megakadályozza valamely társaság semmisségének az irányelv 11. cikkében való okoktól eltérő okból való kimondását.* [18]

A Marleasing SA egy társasági szerződés semmisségének kimondását kérte jogalap hiánya és színlelt szerződés miatt, valamint azért, mert a szerződés megkötésére a hitelezők megtévesztésével került sor. A felperes ellentmondással élt arra hivatkozván, hogy a nevezett irányelv taxatív módon felsorolja a semmisségi okokat, amelyek között nem szerepel a jogalap hiánya. A Bíróság ajánlásának értelmében mellőzték a spanyol Código Civil (Polgári Törvénykönyv) 1261. és 1275. cikkének alkalmazását, amelyek megfosztják minden joghatásától a jogalap nélküli vagy tiltott szerződéseket. Pontosan így tett a Juzgado de Primera Instancia nº1 de Oviedo, 1991. február 23-án hozott ítéletében, jogalap hiánya és a 68/151 irányelvben nem szereplő semmisségi ok miatt elutasította a keresetet [19]. A közösségi szellemisége miatt egyhangúlag elismert ítélet nem vizsgálta azt a kérdést, hogy a „megfelelő értelmezés" elvének alkalmazása az irányelvek közvetlen horizontális hatályának elismeréséhez hasonló joghatást válthat ki.

27. A Wagner Miret-ítéletben [20] arra a következtetésre jutottak az előzetes döntéshozatalra irányuló végzésből, hogy a spanyol jogszabályokat nem lehet a 80/987/EK [21] irányelvvel összeegyeztethető értelemben értelmezni, következésképpen *nem tették lehetővé a vezető tisztségviselők számára, hogy igénybe vegyék az e közösségi jogszabályban előírt biztosítékokat,* és ezáltal kimondásra került, hogy a tagállamnak kötelessége a mulasztásból eredő károk megtérítése.

Az előzetes döntéshozatal iránti eljárás során kiderült, hogy Spanyolország a FOGASA-n

17 — Az egész Közösségre kiterjedő egységes biztosítékok kialakítása érdekében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 58. cikkének (2) bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékok összehangolásáról szóló, 1968. március 9-i 68/151/EGK első tanácsi irányelv (HL L 65, 8. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 3. o.).

18 — A Marleasing-ítélet (hivatkozás a 11. lábjegyzetben) 13. pontja. Curtin, D.: „Directives: the effectiveness of judicial protection of individual rights", *Common Market Law Review,* 1990., 709–739. o., különösen 724. o.: „In Marleasing, the end result was that the Spanish tribunal was obliged to interpret the provisions of the Spanish Civil Code in a manner so as to preclude a declaration of nullity of a public limited company based on a ground different from those set out in Article 11 of the (unimplemented) first Company Directive. This means in effect that the obligation contained in a directive is placed on *private parties,* albeit after having been transformed, via judicial interpretation, into one of national law. In practice, this clever judicial strategy achieves, where the national law is at all open to interpretation, the same result as if a particular provision of that directive could be recognized as enjoying horizontal direct effects. In this manner, "horizontal" rights which are enshrined in directives can have the force of law as between individuals without a specific domestic legislative process and the primacy of Community law is assured".

19 — Lásd a Bíróság DEC-NAT adatbázisát, referencia: dos-Cour QP/01853-P1.

20 — A Wagner Miret-ítélet (hivatkozás a 10. lábjegyzetben) 22. pontja.

21 — Az 1987. március 2-i 87/164/EGK tanácsi irányelv (HL L 66, 11. o.) által módosított, a munkáltató fizetésképtelensége esetén a munkavállalók védelmére vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló 1980. október 20-i tanácsi irányelv (HL L 283., 23. o.).

(Fondo de Garantía Salarial) kívül nem hozott létre más biztosítékot jelentő szervezetet, amelynek védelme nem terjedt ki az említett alkalmazottakra abban az esetben, ha a munkaadó fizetésképtelensége miatt elmaradt bérük kifizetését kérték. A 80/987 irányelv által a tagállamoknak nyújtott mérlegelési lehetőséget tekintve a Bíróság kijelentette, hogy a munkavállalóknak ez a kategóriája nem hivatkozhat az irányelvre annak érdekében, hogy elmaradt bérük kifizetését olyan intézménytől kérjék, amelyet más kategóriába tartozó munkavállalók számára hoztak létre. 1994. február 16-i ítéletében a Tribunal Superior de Justicia de Cataluña (Legfelsőbb Bíróság) elutasította a keresetet, és kizárta a FOGASA felelősségét, de elismerte a felperes azon jogát, hogy az illetékes bíróságnál keresetet nyújtson be az állam ellen az elszenvedett károk miatt. [22]

28. Az Océano Grupo Editorial és Salvat Editores [23] ítéletben a Bíróság úgy döntött, hogy ha a 93/13/EK [24] irányelv a megadott határidőn belül nem került átültetésre a nemzeti jogba, hivatalból is meg lehetett volna állapítani a barcelonai bíróság hatáskörének hiányát, mert a hatáskör annak a szerződéses záradéknak az alapján került megállapításra, amelyet maga a bíróság is jogellenesnek tartott az irányelv értelmében. A Bíróság, miután elfogadta Saggio főtanácsnok azon kiváló indítványában megfogalmazott javaslatát, melynek 27–37. pontjában kimerítően vizsgálja ezt a kényes kérdést, igenlően válaszolt, amikor kimondta, hogy a „megfelelő értelmezés" különösen arra kötelezi a bíróságot, hogy *azt a nemzeti jogszabályt részesítse előnyben, amely lehetővé teszi számára, hogy hivatalból elutasíthassa valamely jogellenes záradékban megállapított hatáskörét.*

A vitatott záradék kizárólagos illetékességet biztosított a vállalkozás székhelye szerinti bíróságnak egy adásvételi szerződés alkalmazásából eredő jogviták tekintetében. A 93/13 irányelv késéssel került át a nemzeti jogba, és időközben a hatályos fogyasztóvédelmi rendelkezések kerültek alkalmazásra, amelyek nem szabályozták, vajon a jogellenes záradékok semmisségére hivatalból lehet-e hivatkozni, a spanyol jogban pedig nem létezett olyan jogintézmény, amely kereset benyújtása nélkül megalapozta volna a bíróság hatáskörét arra vonatkozóan, hogy kimondja a semmisséget. A Bíróság azonban felhívta a spanyol bíróság figyelmét arra, hogy hivatalból el kellett volna utasítania, hogy az ilyen körülmények között hatáskörébe utalt jogvitában eljárjon. [25] A spanyol elsőfokú bíró-

22 — Ld. a Bíróság DEC-NAT adatbázisát, referencia: dos-Cour QP/02395-P1.

23 — A C-240/98–C-244/98. sz. egyesített ügyekben 2000. június 27-én hozott ítélet (EBHT 2000., I-4941. o.) 32. pontja.

24 — A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv (HL L 95., 29. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 2. kötet, 288. o.).

25 — Craig, P. és Búrca, G.: *EU Law. Text, cases and materials*, harmadik kiadás, Oxford University Press, 219. o.: „This ruling does not declare that the Spanish court *must* decline jurisdiction by reading national law in the light of the Directive's requirements, but it certainly encourages the national court to do this, by indicating that is should "favour" that interpretation if it is possible. And while such an interpretation of national law would not impose any legal obligation on Océano, it would deprive that company of any possible existing right under national law to enforce the consumer contract before the Barcelona court. While the defendant would not himself or herself have to "invoke" the right (since the defendant might well not appear before a court outside his or her domicile) that party would benefit from the terms of the directive even though it was not implemented, and the plaintiff company would suffer a legal disadvantage"; és Stuyck, J.: *Common Market Law Review*, 38., 719–737. o., különösen 737. o.: „Océano means a further step in the Court's case law on the role of the national judge in applying Community law, by construing a duty for the national courts to invoque of their own motion the unfair character [...] of a jurisdiction clause".

ság 2000. július 14-i végzésében betű szerint alkalmazta a Bíróság ítéletét, és élt azzal a jogával, hogy hivatalból vizsgálja valamely záradék jogellenes jellegét, és elutasította a keresetet a jogvitákat a barcelonai bíróság elé utaló záradék jogellenes volta miatt, hozzátéve, hogy a nevezett semmisség az alperes lakóhelye szerinti bíróság hatáskörét alapozta meg. [26]

29. A „megfelelő értelmezés" kötelezettsége nem csak az előzetes döntéshozatal iránti ügyeket érinti, ahogyan azt a felhozott példák alapján feltételezhetnénk. A Bizottság kontra Olaszország ítéletből [27] kitűnik, hogy a tagállami mulasztás kimondása *a tagállam bírói és közigazgatási hatóságait egyaránt kötelezi egyrészt az összeegyeztethetetlen adómentességi rendszer alkalmazásának tilalmára, másrészt pedig a közösségi jog teljes érvényesülését elősegítő rendelkezések elfogadására.*

30. Egyéb ügyekben, anélkül, hogy ilyen pontosan meghatározta volna az elérendő célt a nemzeti bíróságok számára, a Bíróság javaslatot tett az irányelv céljának eléréséhez vezető legmegfelelőbb úthoz.

31. A Pafitis és társai [28] ítéletében a Bíróság kimondta, hogy a 77/91/EGK, a tagállamok részvényesei minimális védelmének biztosítására irányuló irányelv 25. cikke [29] ellentétes az olyan nemzeti jogszabállyal, amely lehetővé teszi, hogy valamely banki szolgáltatásokat nyújtó, eladósodása miatt rendkívüli helyzetben lévő részvénytársaság törzstőkéjét közigazgatási aktussal, a közgyűlés határozata nélkül is meg lehessen emelni.

Az alapeljárásban egy részvénytársaság formájában működő bank és új részvényesei, valamint a régi részvényesek álltak szemben egymással, amely utóbbiak megtámadták egyrészt az alapító okirat tőkeemelést lehetővé tévő módosítását, azt állítván, hogy ez az ideiglenes ügyvivőnek a közgyűlés összehívása nélkül hozott döntése volt, másrészt pedig a részvények felosztásának módját. Ezenkívül, az ezt követő három további törzstőkeemelés semmisségének kimondást is kérték. A pert követő események nem hagynak kétséget afelől, hogy milyen következményekkel járt az ítélet kihirdetése. [30]

26 — Ld. a Bíróság DEC-NAT adatbázisát, referencia dos-Cour QP/03748-P1.

27 — A C-101/91. sz. ügyben 1993. január 19-én hozott ítélet (EBHT 1993., I-191. o.) 24. pontja. Lásd, ennek megfelelően, a 48/71. sz., Bizottság kontra Olaszország ügyben 1972. július 13-án hozott ítélet (EBHT 1972., 529. o.) 7. pontját.

28 — A C-441/93. sz. ügyben 1996. március 12-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-1347. o.) 60. pontja.

29 — A biztosítékok egyenértékűvé tétele céljából a részvénytársaságok alapításának, valamint ezek tőkéje fenntartásának és módosításának tekintetében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 58. cikkének (2) bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékokról szóló 1976. december 13-i második tanácsi irányelv (HL L 26., 1. o.).

30 — Ebben az esetben az előzetes kérdést benyújtó nemzeti bíróság nem fogadta el a Bíróság értelmezését, és nem adott helyt a keresetnek (DEC-NAT adatbázis, referencia dos-Cour QP/02610-P1). A fellebbviteli eljárás során a görög bíró új előzetes kérdést fogalmazott meg (dos-Cour QP/03745-P1), amelyet a felek elállásakor visszavont. Így a Bíróságnak nem volt lehetősége, hogy véleményt nyilvánítson az ítéletét figyelmen kívül hagyó, elsőfokon eljáró bíróról.

32. A Ruiz Bernáldez-ügyben [31] a kérdések egy ittas állapotban közúti balesetet okozó gépjárművezető ellen folyó büntetőeljárás kapcsán kerültek megfogalmazásra. A nemzeti bíróság a vezetőt az okozott vagyoni károk megtérítésére kötelezte, ugyanakkor a vezető biztosítótársaságát mentesítette minden kártérítési jellegű kötelezettség alól, a gépjárművek használatából és forgalomban való részvételükből eredő polgári jogi biztosítási felelősségre vonatkozó nemzeti szabályozás alapján, amely kizárja a károk megtérítését abban az esetben, ha a felelős ittas állapotban vezetett.

Ez alkalommal a Bíróság úgy értelmezte a 72/166/EGK [32] és 84/5/EGK [33] irányelveket, hogy az elérendő célra figyelemmel a kötelező gépjármű-biztosításnak lehetővé kell tennie, hogy egy gépjármű okozta baleset áldozatai teljes kártérítést kapjanak minden elszenvedett testi és vagyoni kárért, és hogy a gépjármű-felelősségbiztosítás szerződésében nem rendelkezhetnek úgy, hogy bizonyos esetekben — különösen a vezető ittas állapota esetén — a biztosító mentesül a biztosított gépjármű által harmadik személyeknek okozott kár megtérítésének kötelezettsége alól. Ezért a Bíróság azt javasolta a nemzeti bíróságnak, hogy a biztosítótársaságnak meg kell térítenie az áldozatok kárát, még ha ezt a nemzeti jog nem is írja elő [34]. Az Audiencia Provincial de Sevilla (fellebbviteli bíróság) elfogadta a Bíróság előzetes véleményét, és 1996. április 30-án hozott ítéletében arra ítélte a biztosítótársaságot, hogy térítse meg a Ruiz Bernáldez által ittasan okozott baleset áldozatainak kárát. [35]

33. A Draehmpaehl-ítéletben [36] a Bíróság kimondta, hogy a 76/207/EGK irányelvvel [37] ütköznek azon nemzeti jogszabályi rendelkezések, amelyek az egyéb polgári jogi és munkajogi jogszabályoktól eltérően a kártérítés felső határát három havi munkadíjban maximálják olyan esetben, amikor valamely jelöltet a felvételi eljárás során neme miatt hátrányos megkülönböztetés ér, amennyiben bizonyítani tudja, hogy az állást megkapta volna, ha a felvételi eljárás során nem különböztették volna meg hátrányosan, illetve hat hónapban, ha több jelöltről van szó. A munkavállaló egy újságban nők számára meghirdetett állásajánlatra jelentkezett, a vállalkozás pedig nem válaszolt neki, és az elküldött dokumentációt sem juttatta vissza. A munkavállaló több bírósághoz is fordult, azt állítván, hogy ő volt a legképzet-

31 — A C-129/94 ügyben 1996. március 28-án hozott ítélet (EBHT 1996., I-1829. o.) 24. pontja.

32 — A tagállamok gépjármű-felelősségbiztosításra és a biztosítási kötelezettség ellenőrzésére vonatkozó jogszabályainak közelítéséről szóló 1972. április 24-i tanácsi irányelv (HL L 103., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 6. fejezet, 1. kötet, 13. o.).

33 — A tagállamok gépjármű-felelősségbiztosításra vonatkozó jogszabályainak közelítéséről szóló 1983. december 30-i második tanácsi irányelv (HL 1984. L 8., 17. o.; magyar nyelvű különkiadás 6. fejezet, 7. kötet, 3. o.).

34 — Tridimas, T.: „Black, white and shades of grey: horizontality of directives revisited", in *Yearbook of European Law*, 21., 2001–2002., 327–354. o., különösen 352. o.: „Bernáldez causes problems. It is clear that the insurance directives were relied upon to impose an obligation on a third party, i.e. the insurance company, which was not represented in the proceedings. The Court expressly held that Article 3(1) of the First Directive precludes an insurer from being able to rely on statutory provisions or contractual clauses to refuse to compensate third-party victims of an accident caused by the insured vehicle. How can this be distinguished from horizontal direct effect? The answer is with difficulty".

35 — Lásd a Bíróság DEC-NAT adatbázisát (dos-Cour QP/02722-P1).

36 — A C-180/95. sz. ügyben 1997. április 22-én hozott ítélet (EBHT 1997., I-2195. o.) 37. és 45. pontja.

37 — A férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról szóló 1976. február 9-i tanácsi irányelv (HL L 39., 40. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 1. kötet, 187. o.).

tebb jelölt, és hátrányos megkülönböztetés érte. Az előzetes döntéshozatali eljárás során született döntés egyértelműsége nem hagyott sok választási lehetőséget a hamburgi Arbeitsgerichtnek. [38]

34. A Bellone-ügyben [39] a 86/653/EGK [40] irányelvvel kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti jogszabály, amely az ügynöki szerződés megkötését a kereskedelmi képviselőknek a megfelelő nyilvántartásba történő felvételéhez kötötte. Az olasz jogi szabályozás nemcsak a kereskedelmi kamarai tagságot szabta meg feltételként, hanem a szerződés érvényességét a nyilvántartáshoz is kötötte, így — különösen a jogviszony megszűnése után — megfosztotta a jogi védelemtől azokat, akik nem feleltek meg e követelményeknek. És a jogvita valóban egy ügynök által benyújtott kártérítési kérelem kapcsán alakult ki, miután az ügynöknek megszűnt a vállalkozással kötött szerződése. Saggio főtanácsnok az Océano Grupo Editorial-ügyben tett indítványainak 35. pontjában megállapította, hogy a Bíróság feloldhatatlan ellentmondást állapított meg a nemzeti jogszabály és az említett irányelv között, amely kizárt minden, a „megfelelő értelmezésre" irányuló szándékot, amiért is arra kötelezte a nemzeti bíróságot, hogy ne alkalmazza a kérdéses nemzeti jogszabályt. [41]

35. A Centrosteel-ítélet [42] egy, az előző ügy folytatásának tartott jogvitát oldott meg. Egy másik olasz bíró, abból kiindulva, hogy az irányelvek közvetlen horizontális hatályát elismerő ítélkezési gyakorlat elutasítása megakadályozta abban, hogy mellőzze a nemzeti jogszabályt, azzal a kérdéssel fordult a Bírósághoz, hogy az EK-Szerződésnek a személyek szabad letelepedésére és a szolgáltatások nyújtásának szabadságára vonatkozó rendelkezéseivel, amelyek közvetlen hatálya kétségtelen, ellentétesek-e az olyan nemzeti törvénnyel, amely valamely nyilvántartásba való feliratkozásra kötelezi mindazokat, akik kereskedelmi ügynöki tevékenységet folytatnak, és semmisséggel szankcionálja a hatálya alá tartozó szerződéseket. Az előzetes döntéshozatali eljárás megoldásaként a Bíróság az alapügyben eljáró bírót a

38 — Lásd a Bíróság DEC-NAT adatbázisát (dos-Cour QP/02961-P1). Az Arbeitsgericht Hamburg az alperes vállalkozást, amely az eljárás egyik szakaszában sem jelent meg, távollétében arra ítélte, hogy fizessen az érdekeltnek 11 100 DEM-et. Bár az 1998. április 29-én hozott német ítéletből hiányzik az indokolás, ahogyan ez az ilyen jellegű eljárásoknál már megszokottnak tűnik, feltehető, hogy az összeg a felperes által kért három és fél havi jövedelemnek felel meg. Az alapeljárás bírájától kapott tájékoztatás szerint az ítélet ellen nem nyújtottak be fellebbezést.

39 — A C-215/97. sz. ügyben 1998. április 30-án hozott ítélet 18. pontja (EBHT 1998., I-2191. o.).

40 — A tagállamok önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról szóló 1986. december 18-i tanácsi irányelv (HL L 382., 17. o.).

41 — 1999. május 5-én hozott ítéletében a bolognai Tribunale civile a felek között érvényesnek és hatályosnak ismerte el az ügynöki szerződést, helyt adott Bellone asszony keresetének, a vállalkozást pedig tartozásának megfizetésére kötelezte. A bíróság az indoklásban rámutatott, hogy a belső jog által előírt szankció, azaz a szerződés semmissége abban az esetben, ha az ügynök nem szerepel a megfelelő névsorban, összeegyeztethetetlen a közösségi joggal; összeegyeztethetetlenség esetén ez utóbbi elsőbbsége érvényesül a tagállam jogával szemben; valamint arra is rámutatott, hogy a Bíróság ítéletei közvetlen hatállyal bírnak, amiért is — véleménye szerint — az a nemzeti jogszabály, amely az említett szerződés érvényességét az ügynök névsorba való felvételéhez kötötte, nem alkalmazható (dos-Cour QP/03475-P1). Megemlítendő továbbá, hogy a Bíróság DEC-NAT adatbázisában több olyan határozat is fellelhető, amelyekben a Corte di Cassazione megsemmisítette olyan alsóbb fokú bíróságok ítéleteit, amelyek a névsorba történő felvétel hiánya miatt nem adott helyt a kereskedelmi ügynökök azon kereseteinek, amelyek a vállalkozási szerződés végrehajtása során felmerült tartozások megfizetését kérvényezték. Lásd az 1999. május 15-én (dos-Cour IA/18784-A), a 2002. május 18-án (dos-Cour IA-22741-A) és a 2002. április 17-én (dos-Cour IA/22749-A) hozott ítéleteket.

42 — A Centrosteel-ítélet (hivatkozás a 14. lábjegyzetben).

„megfelelő értelmezés" ismert ítélkezési gyakorlatára utasította a 86/653 irányelv céljának elérése érdekében, az elsődleges jog kimerítő értelmezése nélkül. Mind Jacobs főtanácsnok, indítványának 5. pontjában, mind pedig a Bíróság, az ítélet 17. pontjában, megállapították, hogy a Corte di Cassazione a Bellone-ügy kapcsán megváltoztatta joggyakorlatát, és kimondta, hogy a nyilvántartásba történő feliratkozás elmulasztása nem lehet oka az ügynöki szerződés semmisségének.

36. Az ettől a ítélkezési gyakorlattól való elszakadás súlyos visszalépést jelentene a közösségi jog elsődlegessége elvének alkalmazásában, ártana a Bíróság tekintélyének a közösségi jogszabályoknak az Európai Unió területén történő egységes értelmezése vonatkozásában, és közösségi bírói feladataik gyakorlása során elbátortalanítaná a nemzeti bírákat, különösen azokat, akik követték a Bíróságnak az előzetes döntéshozatali eljárások során adott, a nemzeti jogszabályok „megfelelő értelmezésére" vonatkozó útmutatásait.

Mivel a természet által leginkább arra vagyunk hivatottak, mondta Cicero [43], hogy növeljük az emberi nem boldogságát, tanácsainkkal és erőfeszítéseinkkel mások életét igyekszünk biztosabbá és gazdagabbá tenni, követjük a legkiválóbbak útját, és nem figyelünk a visszavonulást fújó jelekre, amelyek vissza akarják hívni azokat, akik már elől járnak.

37. Mindennek ellenére, az Arcaro-ítélet [44] egy másik, szintén olasz bíró által benyújtott előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés kapcsán elismerte, hogy a közösségi jogból hiányzik az a mechanizmus, amely lehetővé tenné valamely irányelv nem érvényesíthető rendelkezésével ellentétes nemzeti belső jogszabálynak a megsemmisítését; valamint azt is kimondta, hogy a nemzeti bíró azon a kötelezettségének, hogy saját joga releváns jogszabályainak értelmezése során tekintettel kell lennie az irányelv rendelkezéseire, vannak határai, amikor is ez az értelmezés arra kötelezi, hogy valamely féllel szemben valamely, a nemzeti jogba még át nem ültetett irányelvben előírt kötelezettséget ró, vagy indokoltabban akkor, amikor ez a rendelkezéseket megsértők büntetőjogi felelősségét alapozza meg.

38. Az Arcaro-ítélet e megállapításait azonban nem lehet egyszerűen kiterjeszteni a vizsgált ügyekre, ahogyan ezt néhány, különböző okokból észrevételt benyújtó tagállam kívánja.

Elsősorban, az eljárás nem két magánfél között zajlott, mert Arcaro úr egy büntetőeljárás vádlottja volt. Ezért el kellett kerülni,

43 — Cicero: A köztársaságról; Álvaro D'Ors fordítása, Editorial Gredos, Madrid 1984., Első könyv, 2.2, 38. o.

44 — A C-168/95. sz. ügyben 1996. szeptember 26-án hozott ítélet (EBHT 1996., I-4705. o.) 42. és 43. pontja.

hogy a tagállam, amely elmulasztotta nemzeti jogába átültetni a 76/464/EK[45] és 83/513/EK[46] irányelveket, előnyökhöz jusson megsértésük révén, és büntetőjogi eszközökkel büntessen valamely vállalkozót, aki áthágta az irányelv egyes rendelkezéseit. Mindenesetre a Bíróság kimondta, hogy a nemzeti bírónak azt a kötelezettségét, hogy a nemzeti jogszabály értelmezése során tekintettel kell lennie az irányelv jelentésére, a közösségi jogrend részét alkotó jogelvek, különösen a jogbiztonságra és a visszaható hatály tilalmára vonatkozóak korlátozzák, elsősorban akkor, amikor büntetőjogi felelősség állapítható meg.[47]

Másodsorban, jelentős eltérés van az Arcaro-ügy és a Vöröskereszt munkavállalói által kezdeményezett jogviták ténybeli körülményei között, mivel az első esetben az olasz jogalkotó egyszerűen csak hiányosan ültette át a közösségi jogot, míg a Német Szövetségi Köztársaság megfelelő törvényt fogadott el a 93/104 irányelv egészének végrehajtása érdekében, amely törvény 3. cikke pontosan átveszi a közösségi jogszabály 6. cikke (2) bekezdésének tartalmát, amikor a heti munkaidőt negyvennyolc órában maximálja.

39. Nem arról van tehát szó, amint azt a szövetségi kormány állítja, hogy ha a nemzeti bíró figyelmen kívül hagyná a munkaidőre vonatkozó törvény 7. cikke (1) bekezdése 1) pontjának a) alpontját, joghézaggal találná magát szemben, ami arra kötelezné, hogy a 93/104 irányelv alapján elmarasztalja a munkaadót, ha egyszerűen ugyanannak, a közösségi rendelkezések átültetése céljából hozott jogszabálynak valamely másik rendelkezését hívhatná fel[48], amely megfelel annak a

45 — A Közösség vízi környezetébe bocsátott egyes veszélyes anyagok által okozott szennyezésről szóló 1976. május 4-i tanácsi irányelv (HL L 129., 23. o.).

46 — A kadmiumkibocsátásokra vonatkozó határértékekről és minőségi célkitűzésekről szóló 1983. szeptember 26-i tanácsi irányelv (HL L 291., 1. o.).

47 — A 14/86. sz., Pretore di Salò ügyben 1987. június 11-én hozott ítélet (EBHT 1987., 2545. o.) 20. pontja és a 80/86. sz., Kolpinghuis Nijmegen-ügyben 1987. október 8-án hozott ítélet (EBHT 1987., 3969. o.) 13. pontja.

48 — A doktrína egy részében ugyanez kerül megfogalmazásra. Lásd például Faro, S.: „La Cassazione torna a pronunciarsi sull'efficacia diretta »orizzontale« delle direttive comunitarie", in *Rivista italiana di diritto pubblico comunitario*, 1998. 1398–1407. o., különösen, 1403. és 1404. o.: „la previsione di questo obbligo [interpretare la norma nazionale in coerenza con quella contenuta in una directiva comunitaria] comporta, di fatto, il riconoscimento di un effetto orizzontale "indiretto" delle direttive, indiretto in quanto la norma che trova applicazione al rapporto tra i privati è, in ogni caso, la norma nazionale"; Tesauro, G.: *Diritto Comunitario, terza edizione*, CEDAM, 2003., 162–184. o., különösen 180. o.: „I risultati pratici cui si previene con l'obbligo di interpretare il diritto nazionale in modo conforme alla norma di una direttiva [...] non sono molto diversi da quelli che si realizzerebbero con l'affermazione pura e semplice dell'effetto orizzontale e verticale. Non e caso, dunque, la Corte ha talvolta trasformato il problema della portata dell'effetto directo della directiva in un problema di interpretazione conforme"; Rodiere, P.: „Sur les effets directifs du droit (social) communautaire", in *Revue trimestrielle de droit européen*, 27 (4), 1994., 565–586. o., különösen 577. o.: „L'opération consiste, donc, à substituer une norme de droit national conforme au droit communautaire à celle qui ne l'était pas. La norme à appliquer a un caractère national, le rôle du droit communautaire se borne à en opérer la désignation. Double avantage: peu importe qu'une directive communautaire ne puise créer directement des obligations pesant sur les particuliers, puisque on le demande au droit national"; Timmermans, C.W.A.: „Directives: their effect within the national legal systems», in *Common Market Law Review*, 16., 1979., 533–555. o., különösen 551. o.: „I do not exclude the possibility that, once the process of legal review of national law with regard to directives has become common practice, the Court of Justice will accept and even require such review also with regard to directives relating to horizontal relationships"; és Bach, A.: *Juristenzeitung*, 1990., 1113. o.: „Die richtlinienkonforme Auslegung ebenso wie die Nichtanwendung gemeinschaftswidriger Normen können dabei erhebliche Auswirkungen auf die Rechte und Pflichten einzelner haben. Objektive Wirkungen sind durchaus auch zu Lasten Privater möglich".

közösségi jogalkotó által előírt általános szabálynak [49], amely szerint a tagállamokban a munkaidő nem haladhatja meg ezt az óraszámot. [50]

E tekintetben osztom Van Gerven főtanácsnoknak a Marleasing-ügyben [51] ismertetett indítványa 7. pontja második bekezdésében foglalt értékelését, amely szerint a nemzeti bíráknak abból a kötelezettségéből, hogy a nemzeti jogszabályokat az irányelvnek megfelelően kell értelmezniük, nem következik, hogy ez utóbbiaknak közvetlen hatálya legyen a magánjogi alanyok közötti jogvitában. Sőt, éppen az irányelvnek megfelelően értelmezett jogszabályok rendelkeznek közvetlen hatállyal.

40. Két, az eljárásnak ebben a szakaszában az észrevételeket beterjesztő felek által többször idézett ítéletre is hivatkoznom kell, pro és kontra a szembenálló feleket érintően. A CIA Security International ügyben [52] és az Unilever-ügyben [53] hozott ítéletekről van szó, amelyek ugyan a tagállamok által tiszteletben nem tartott irányelvek nemzeti bírák által való alkalmazása terén mérföldköveket jelentettek a Bíróság ítélkezési gyakorlatának fejlődésében, de a jelen ügyek megoldását nemigen segítik elő. [54]

Az említett két ügyben a Bíróság kimondta, hogy a nemzeti bíróságnak magánjogi felek közötti jogvitában tartózkodnia kell az olyan, a Bizottság előzetes értesítése nélkül elfogadott technikai jellegű nemzeti rendelet alkalmazásától, amely egyértelműen megsérti a 83/189/EGK [55] irányelv 8. és 9. cikkét, ugyanakkor a Bíróság gondot fordított annak pontosítására, hogy a Faccini Dori-ítélet [56] nem erre vonatkozott, mert az említett

49 — Alber főtanácsnoknak a C-343/98. sz. 2000. szeptember 14-én hozott ítélettel (EBHT 2000., I-6659. o.) lezárt Collino és Chiappero ügyben ismertetett indítványainak 25-31. pontjában e megoldás mellett foglalt állást arra az esetre, ha a nemzeti bírónak magánszemélyek közötti jogvitában kell döntenie. Az előzetes döntéshozatal iránti kérdések megoldása során a Bíróság a nemzeti bíróságra hagyta, hogy meggyőződjön arról, vajon a munkavállalók hivatkozhatnak-e a tagállamoknak a munkavállalók jogosultságainak a vállalkozás, a telephely vagy a telephely egy részének átköltözésekor történő megtartására vonatkozó jogszabályainak közelítéséről szóló, az 1977. február 14-i 77/187/EGK tanácsi irányelv (HL L 61. 26. o.) rendelkezéseire valamely olyan gazdasági társasággal szemben, amely koncesszió keretében mint az azonos szolgáltatást korábban ellátó közintézmény jogutódja távközlési közszolgáltatást nyújtott.

50 — Lásd Jacobs főtanácsnoknak a Centrosteel-ügyben (hivatkozás a 14. lábjegyzetben) ismertetett indítványa 35. pontját, és Geelhoed főtanácsnoknak a C-62/00 sz., 2002. július 11-én hozott ítélettel (EBHT 2002., I-6325. o.) lezárt Marks & Spencer ügyben ismertetett indítványa 42. pontját.

51 — Hivatkozás a 11. lábjegyzetben.

52 — A C-194/94. sz. ügyben 1996. április 30-án hozott ítélet (EBHT 1996., I-2201. o.).

53 — A C-443/98. sz. ügyben 2000. szeptember 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-7535. o.).

54 — López Escudero, M.: „Efectos del incumplimiento del procedimiento de información aplicable a las reglamentaciones técnicas (83/189/EGK irányelv)", in *Revista de Instituciones Europeas*, 1996., 839–861. o., különösen a 861. o.: „los particulares no pueden deducir derecho alguno de actos normativos comunitarios que, como la Directiva 83/189, establecen un procedimiento de información en el seno del cual las Instituciones comunitarias carecen de poder para determinar la compatibilidad con el derecho comunitario de las reglamentaciones nacionales notificadas. Por ello, considero que la utilización del principio del efecto directo para garantizar la efectividad de este tipo de normas comunitarias no es conveniente. El efecto directo no debe ser utilizado jurisprudencialmente para "enmendar" las deficiencias surgidas en la aplicación de cualquier tipo de normativa comunitaria".

55 — A technikai jogszabályok és szabályozások területének információs eljárásáról szóló 1983. március 28-i tanácsi irányelv (HL L 109., 8. o.).

56 — Faccini Dori-ítélet (hivatkozás a 14. lábjegyzetben).

irányelv figyelmen kívül hagyása a lényeges eljárási szabályok megsértését képezte, a vonatkozó rendelkezések pedig magánszemélyek tekintetében nem keletkeztettek sem jogokat, sem kötelezettségeket. [57]

41. Az a tény, hogy valamely irányelv rendelkezésének közvetlen hatálya kihat a vertikális viszonyban nem szereplő magánszemélyek jogaira, sem jelentett akadályt az előtt, hogy a Bíróság elismerje ezt a hatályt. Jó példát mutatnak erre a következő esetek: a 71/305/EGK [58] irányelvnek egy közbeszerzés odaítélésének megsemmisítésére irányuló keresettel [59] kapcsolatos értelmezése során a Fratelli Costanzo-ügyben hozott ítélet [60]; a World Wildlife Fund és társai ügyben [61] egy repülőtér közelében élő magánszemélyek és két környezetvédő szervezet által benyújtott, a repülőtér felújítási projektje engedélyezésének megsemmisítése iránti keresettel kapcsolatban hozott ítélet; a Smith & Nephew és Primecrown ítélet [62], amely lehetővé tette egy gyógyszerfajtának, a 65/65 [63] irányelv alapján elnyert kereskedelmi forgalomba hozatali engedélye jogosultja számára, hogy az irányelv rendelkezéseire hivatkozhasson azon nemzeti eljárás során, amelynek célja az volt, hogy ugyanezen jogszabály alapján megtámadja az illetékes hatóságnak a versenytárs szabadalmaztatott és azonos elnevezésű termékét engedélyező határozatát; vagy újabban a Wells-ítélet [64], amely szerint a harmadik személyek jogaira történő negatív kihatások — még ha bizonyosak is — nem szolgáltatnak jogalapot arra, hogy elutasítsák valamely magánszemélynek valamely irányelv rendelkezéseire a tagállammal szemben való hivatkozását.

42. Azokkal sem értek egyet, akik azt állították, hogy csak az elsődleges közösségi jognak lehet elsőbbséget tulajdonítani, vagy legfeljebb valamely rendeletnek, miután ez utóbbi jogszabállyal foglalkozik a Simmenthal-ítélet [65]; ez a megkülönböztetés valóban mesterséges és pontatlan [66], miután az említett ítéletben a Bíróság megerősítette mind a Szerződés, mind az intézmények közvetlenül alkalmazható aktusainak elsőbbségét. Ezenkívül, ha felmerül, hogy valamely közösségi rendelkezés ellentétes valamely tagállam nemzeti jogszabályával, a közel negyven éve

57 — Az Unilever-ítélet (hivatkozás az 53. lábjegyzetben) 50. és 51. pontja.

58 — A közbeszerzések odaítélési eljárásainak összehangolásáról szóló 1971. július 26-i tanácsi irányelv (HL L 185., 5. o.).

59 — Tridimas, T., (hivatkozás a 34. lábjegyzetben), 334. o.: „Although [the Court] did not examine specifically the implications of allowing reliance on the directive, it did not consider as impermissible horizontal effect the adverse legal implications that would inevitably flow for the successful tenderer by the annulment of the tendering authority's decision".

60 — Fratelli Costanzo-ítélet (hivatkozás a 12. lábjegyzetben).

61 — A C-435/97. sz., World Wildlife Fund és társai ügyben 1999. szeptember 16-án hozott ítélet (EBHT 1999., I-5613. o.) 69–71. pontja.

62 — A C-201/94. sz., Smith & Nephew és Primecrown ügyben 1996. november 12-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-5819. o.) 39. pontja.

63 — A gyógyszerfajtákra vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről szóló 1965. január 26-i tanácsi irányelv (HL 1965. 22., 369. o.).

64 — A C-201/02. sz. Wells-ügyben 2004. január 7-én hozott ítélet (EBHT 20040., I-723. o.) 57. pontja.

65 — A 106/77. sz. Simmenthal-ügyben 1978. március 9-én hozott ítélet (EBHT 1978., 629. o.) 17. pontja.

66 — L. Simon, D.: *La directive européenne*, Dalloz 1997., 95. o.: „l'obligation d'écarter les règles nationales contraires au droit communautaire s'impose au juge national en vertu du principe de primauté, y compris si la norme en cause est dépourvue d'effet direct".

megállapított elsőbbség elismerésére történik hivatkozás, a közösségi jogforrástól függetlenül: legyen az az EK-Szerződés [67], valamely rendelet vagy irányelv. [68]

43. Pillanatnyilag nem az feladatom , hogy kiálljak az át nem ültetett, az ítélkezési gyakorlat által megjelölt feltételekkel rendelkező irányelvek horizontális hatálya mellett. Az sem áll szándékomban, hogy az említett rendelkezések alkalmazására biztassam a nemzeti bírákat, ily módon beavatkozván a nemzeti jogalkotó feladatkörébe.

De azokkal sem tudok egyetérteni, akik azt állítják, hogy a vizsgáltakhoz hasonló esetben a magánjogi alanyok csak az állam felelősségére hivatkozhatnak a közösségi jog értelmében rájuk háruló kötelezettségek elmulasztása miatt keletkezett károkért, mert a Bíróság szerint ez a megoldás szubszidiárius jellegű, és a jelen esetben csak akkor lehetne figyelembe venni, amennyiben a 93/104 irányelv átültetése céljából elfogadott jogszabályokat nem lehetne annak szövegével és céljával összeegyeztethetően értelmezni.

44. A jelen esetek körülményeit tekintve, a Bíróság — mint a közösségi jog megfelelő értelmezését biztosító szervezet — feladata különösen az előzetes döntéshozatalt igénylő kérdésekben, nem teszi lehetővé, hogy a nemzeti bíróság számára ne hagyjon más lehetőséget, mint valamely olyan nemzeti jogszabály alkalmazását [69], amely ellentétben áll a 93/104 irányelv 6. cikke (2) bekezdésének szövegével, valamint a munkavállalók biztonságának, higiéniai körülményeinek és egészségének javítására irányuló céljával. [70]

45. Tehát, tekintve, hogy a 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdése világos, pontos és feltétel nélküli rendelkezés, amely nem hagy mérlegelési lehetőséget a nemzeti jogalkotó számára [71], és hogy a német bíró a 7. cikk (1) bekezdése 1) pontjának a) alpontján kívül a

67 — Lásd a 6/64. sz., Costa kontra ENEL ügyben 1964. július 15-én hozott ítélet (EBHT 1964., 1141. o.; különösen 1158–1160. o.).

68 — A 148/78. sz. Ratti-ügyben 1979. április 5-én hozott ítélet (EBHT 1979., 1629. o.) 20–24. pontja. Van Gerven főtanácsnok a Marleasing-ügyben ismertetett indítványának 9. pontjában megállapította: „Továbbá, az irányelvnek [...], miután a közösségi jog részét alkotja, elsőbbsége van a nemzeti jog minden rendelkezésével szemben. Ez különösen akkor érvényesül, amikor olyan nemzeti rendelkezésekről van szó, amelyek [...] az irányelv által szabályozott jogterületre vonatkoznak".

69 — Prechal, S.: *Directives in European Community Law. A Study of Directives and Their Enforcement in National Courts*, Clarendon Press Oxford, 1995., 229. o.: „The domestic courts are here operating within the context of Community law. For this very reason Community law and, specially Article 5 of the Treaty, may not only require them to do something positive but may also stop them if they should transcend the limits of what is considered as acceptable under Community law".

70 — Lenaerts, K.: „L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples", en *Cahiers de droit européen*, 1991., 3–41. o., különösen 38. o.: „Le juge aura généralement tendance à interpréter la norme nationale concernée dans le sens de la directive et de garantir de la sorte l'effet utile de la directive dans les relations entre particuliers"; Morris, P.E.: „The direct effect of directives — some recent developments in the European Court" —„ in *The journal of business law*, 1989. május, 233–245. o., különösen 241. o.: „if national judiciaries respond positively to this exhortation something approaching horizontal direct effect may be achieved by a circuitous route. The substantive contents of directives could gradually percolate into private legal relationships without the problems which investing directives with horizontal direct effect would bring in its train, most notably the erosion of legal certainty, the risk of a national judicial revolt and the distortion of article 189".

71 — A C-46/93. és C-48/93. sz., Brasserie du pêcheur és Factortame és társai egyesített ügyekben 1996. március 5-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-1029. o.) 22. pontja.

munkaidőről szóló törvény egyéb rendelkezéseit is alkalmazhatja, nincs szükség arra, hogy a munkavállalókat az állam elleni kártérítési kereset benyújtására hívják fel.

46. Hozzá kell tennem, hogy a munkavállalók érdekének, mint a munkaviszony legsebezhetőbb részének a 93/104 irányelvben foglalt védelmét a nemzeti bíróságnak úgy kell mérlegelnie, mintha az ezt végrehajtó nemzeti jogszabályokat értelmezné. [72] A Bíróság az Unilever-ítéletben [73] gondot fordított arra, hogy megkülönböztesse a magánszemélyek tekintetében jogokat és kötelezettségeket keletkeztető irányelveket azon irányelvektől, amelyek ilyen rendelkezéseket nem tartalmaznak.

47. Úgy tűnik tehát, hogy ajánlatos lenne azt tanácsolni a lörrach-i Arbeitsgerichtnek, hogy közösségi felelősségét magára vállalván kövesse az oviedói Juzgado de Primera Instancia, a katalán Tribunal Superior de Justicia, a barcelonai Juzgado de Primera Instancia n 35, a sevillai Audiencia Provincial, a hamburgi Arbeitsgericht, a bolognai Tribunale Civile, az Olasz Köztársaság Corte Suprema di Cassazionéja és a bresciai Pretore által kijelölt utat.

48. A fentebb említett okokból azt javaslom, hogy — amennyiben az érdekelt tagállam nem élt a 18. cikk (1) bekezdése b) pontjának i) alpontjában szereplő lehetőséggel — a Bíróság jelentse ki, hogy a 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdésével ellentétes az olyan rendelkezés alkalmazása, mint a munkaidőről szóló német törvény 7. cikke (1) bekezdése 1) pontjának a) alpontja, amely lehetővé teszi a munkanapnak kollektív vagy vállalati szerződésben való, tíz órán túli meghosszabbítását, amikor a munkaidőbe jogszerűen és jelentős mértékben ügyeleti időtartam is beszámításra kerül.

Következésképpen, a német Vöröskereszt kollektív szerződésének 14. cikkét úgy kell értelmezni, amennyiben az az Arbeitszeitgesetz 7. cikkén alapul, hogy az érintett munkavállalókat ne lehessen heti átlagban negyvennyolc óránál hosszabb munkaidő teljesítésére kötelezni, tekintetbe véve a 93/104 irányelv 16. cikkének (2) bekezdését és 17. cikkének (4) bekezdését, amelyek az átlagos munkaidő kiszámításához szükséges referenciaidőszak megállapításáról rendelkeznek.

72 — Egyes szerzők kihangsúlyozzák, hogy a jogrend egyes területei, mint a munkajog és a fogyasztóvédelem joga, amelyek magánjogi jogviszonyokat szabályoznak, egyfajta rugalmasságot mutatnak, amely lehetővé teszi, hogy a nemzeti jogszabályokat minden nagyobb nehézség nélkül a közösségi jog szellemében lehessen értelmezni, ami hozzájárul fejlődésükhöz. L. Rodríguez Iglesias, G. C. és Riechenberg, K.: „Zur richtlinienkonformen Auslegung (Ein Ersatz für die fehlende horizontale Wirkung?)", *Festschrift für Ulrich Everling*, II. kötet, 1229. o.: „Es gibt Rechtsgebiete, die so flexibel ausgestaltet sind, dass eine Auslegung der einschlägigen innerstaatlichen Vorschriften im Lichte des Gemeinschaftsrechts ohne größere Schwierigkeiten möglich ist. Ein gutes Beispiel für eine Rechtsgebiet, das in allen Mitgliedstaaten in den letzten Jahren tiefgreifende Änderungen erfahren hat, ist das Arbeitsrecht. Auch jüngere Rechtsgebiete, wie das Verbraucherschutzrecht, dürften für eine solche Rechtsfortbildung offen sein".

73 — Unilever-ítélet (hivatkozás az 53. lábjegyzetben).

## IV — Végkövetkeztetések

49. Az előző megállapítások alapján, újból azt javaslom a bíróságnak, hogy az Arbeitsgericht Lörrach által a jelen ügyben feltett harmadik kérdésére az alábbiak szerint válaszoljon:

„A 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdése, még abban az esetben is, ha a tagállamok kivételeket állapítanak meg a 16. cikk (2) bekezdésben rögzített referenciaidőszak tekintetében, világos, pontos és feltétlen, és elismeri a magánszemélyek azon jogát, hogy erre a nemzeti bíróságok előtt hivatkozhassanak, amikor a tagállam nem ültette át megfelelő módon az irányelvet saját jogába a megadott határidőn belül. Ugyanakkor, tekintetbe véve, hogy az alapügyekben magánszemélyek között folyik az eljárás, a munkavállalóknak nincs joguk arra, hogy az idézett közösségi rendelkezés közvetlen hatályára hivatkozzanak.

Az olyan rendelkezés, mint a német munkaidőtörvény 7. cikke (1) bekezdése 1. pontjának a) alpontja, amely lehetővé teszi, hogy kollektív vagy vállalati szerződésben a napi munkaidő meghaladhassa a tíz órát abban az esetben, amikor a munkaidőbe jogszerű és jelentős mértékű ügyeleti időtartam beszámításra kerül, ellentétes a 93/104 irányelv 6. cikkének (2) bekezdésével, amennyiben az érdekelt állam nem élt a 18. cikk (1) bekezdése b) pontjának i) alpontjában szereplő lehetőséggel. Következésképpen, a német Vöröskereszt alkalmazottjai, munkavállalói és gyakornokai kollektív szerződésének 14. cikkét — amennyiben az az idézett 7. cikken alapul — úgy kell értelmezni, hogy az érdekelt munkavállalókat nem lehet átlagban heti negyvennyolc órát meghaladó munkavégzésre kötelezni, tekintettel a 93/104 irányelvnek az átlagos munkaidő kiszámítása hivatkozási időszakainak megállapítására vonatkozó 16. cikke (2) bekezdésének és 17. cikke (4) bekezdésének rendelkezéseire."